

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A
VITENDO VYA KUJIFUNZA SAYANSI

689

Muda: Saa 3

MAJIBU

Mwaka: 2020

Maelekezo

1. Karatasi hii ina sehemu A, B na C.
2. Jibu maswali yote katika sehemu A na maswali mawili kutoka kila sehemu B na C.

maktaba.tetea.org

1. (a) Bainisha mambo manne yanayoweza kusababisha mtoto kupata ajali.

Mazingira yasiyo salama – Vifaa vya kuchezea visivyo imara au miundombinu mibovu huweza kuwa hatari kwa mtoto.

Kutokuwa na uangalizi wa watu wazima – Watoto wanaocheza au kutembea bila uangalizi hupata ajali kwa urahisi.

Kutumia vifaa vya moto au vyenye ncha kali – Kama moto, kisu, au sindano ambavyo mtoto anaweza kujeruhiwa navyo.

Kutokujua taratibu za usalama – Watoto wasiofundishwa jinsi ya kuvuka barabara au kutumia vifaa kwa tahadhari huweza kuumia.

(b) Taja tahadhari nne za kuchukua ili kumwepusha mtoto kupata ajali.

Kuweka mazingira salama kwa kuondoa vitu hatarishi na kuhakikisha vifaa ni salama kwa matumizi ya watoto.

Kuwafundisha watoto tabia za tahadhari kama vile kutovuka barabara bila kuangalia.

Kuweka uangalizi wa karibu wakati watoto wanacheza au kushiriki shughuli nyingine.

Kuhifadhi vifaa vyenye hatari mbali na mahali watoto wanapoweza kuvifikia.

2. (a) Orodhesha magonjwa manne ambayo watoto wa Elimu ya Awali wanaweza kuambukizana wakiikaa pamoja.

Kipindupindu

Surua

Homa ya mafua

Minyoo ya tumbo

(b) Bainisha magonjwa manne ambayo mtoto akiugua yanaweza kumsababisha ulemavu.

Polio – Husababisha kupooza kwa viungo.

Tetanasi – Huathiri mfumo wa neva na kuleta ulemavu.

Kifafa – Huweza kuharibu ubongo wa mtoto.

Meningitis – Huathiri ubongo na kuweza kuacha mtoto na matatizo ya kudumu.

3. (a) Bainisha sifa nne za maji.

Yana rangi isiyoonekana (maji safi ni yenye uwazi).

Hayana ladha yoyote – maji safi hayapaswi kuwa na ladha.
Hayana harufu – maji ya kunywa hayapaswi kunuka.
Ni ya kioevu na huweza kuyeyusha vitu kwa urahisi.

(b) Taja madhara manne anayoweza kupata mtoto kwa kutumia maji machafu.

Kuharisha
Kipindupindu
Minyoo ya tumbo
Kuwashwa na magonjwa ya ngozi

4. (a) Kwa nini inashauriwa watoto wa Elimu ya Awali kufundishwa kwa vitendo zaidi? Toa hoja nne.

Watoto hujifunza vizuri zaidi kwa kuona na kufanya – kuliko kusikiliza tu.

Huwezesha kushiriki kikamilifu – kwa kutumia hisia zote kama kuona, kugusa na kusikia.

Husaidia kukumbuka kwa urahisi – jambo lililofanyiwa vitendo hukumbukwa zaidi.

Huchochea ubunifu na uchunguzi – watoto hujifunza kugundua mambo mapya kupitia vitendo.

(b) Je, mtoto hujifunza kwa kutumia milango ipi ya fahamu?

Mtoto hutumia milango ya fahamu kama:

Macho – kuona
Masikio – kusikia
Pua – kunusa
Kinywa – kuonja
Ngozi – kugusa

5. (a) Chakula bora ni chakula cha aina gani?

Ni chakula kilicho na virutubisho vyote muhimu vinavyohitajika na mwili, yaani wanga, protini, mafuta, vitamini na madini kwa uwiano sahihi.

(b) Ainisha madhara matatu yanayoweza kujitokeza iwapo mtoto hatapewa chakula bora.

Kudumaa – ukuaji wa mwili na akili huathirika.

Upungufu wa damu – kutokana na ukosefu wa madini ya chuma.

Kupungua kwa kinga ya mwili – mtoto huugua mara kwa mara.

6. (a) Bainisha vyanzo viwili vya joto na matumizi yake katika maisha ya kila siku.

Jua – hutumika kukausha nguo, kupasha nyumba joto, na uzalishaji wa nishati ya sola.

Mkaa/moto wa kuni – hutumika kupikia chakula nyumbani.

(b) Taja matendo manne ambayo mtoto wa darasa la Elimu ya Awali anaweza kufanya wakati wa baridi ili kuondoa baridi mwilini mwake.

Kuvaa nguo nzito au za sufi.

Kukaa sehemu yenye joto.

Kunywa vinywaji vya moto.

Kufanya mazoezi au kurukaruka ili kupata joto.

7. Misingi ya kufundishia na kujifunzia ina umuhimu gani kwa wanafunzi wa elimu ya awali? Toa hoja nne.

Huweka msingi wa maadili – kama usafi, ushirikiano na utii.

Huwezesha mwanafunzi kujifunza kwa utaratibu na kwa ufanisi.

Huongeza motisha ya kujifunza – mazingira rafiki na mbinu bora huamsha ari ya kujifunza.

Husaidia kufuatilia maendeleo ya mwanafunzi – kwa kuzingatia hatua za ujifunzaji.

8. Ni ilani zipi hutolewa kwa njia ya maandishi katika mazingira tunayoishi? Toa hoja nne.

Ilani ya usafi – mfano: "Usitupe taka hapa".

Ilani ya usalama – mfano: "Hatari! Umeme wa juu".

Ilani ya tahadhari – mfano: "Usiguse! Moto".

Ilani ya maelekezo – mfano: "Weka vifaa hapa baada ya matumizi".

9. Fafanua kwa ufupi vipengele vinne vya kwanza katika uandishi wa ripoti ya jaribio la kisayansi.

Kichwa cha jaribio – kinaeleza mada ya jaribio.

Lengo – linaloeleza kwa nini jaribio linafanyika.

Vifaa – orodha ya vifaa vitakavyotumika katika jaribio.

Hatua za kufanya jaribio – kueleza jinsi ya kufanya jaribio hatua kwa hatua.

10. Kwa nini baadhi ya watoto huwa wachafu muda wote? Eleza kwa kifupi kwa kutoa hoja nne.

Kutokufundishwa usafi na wazazi au walezi.

Kukosa vifaa vya usafi kama sabuni au maji safi.

Kutojua umuhimu wa usafi wa mwili.

Kuwepo kwa mazingira machafu yanayowazunguka.

11. Mtoto wa elimu ya awali anataka kushirikishwa kikamilifu katika utunzaji wa mazingira ya shule. Ukiwa mwalimu tarajali wa Elimu ya Awali, thibitisha ukweli wa kauli hii kwa kutumia hoja sita.

Kumshirikisha mtoto katika utunzaji wa mazingira hujenga msingi wa maadili ya kijamii na kuwafanya kuwa raia wanaojali mazingira. Hoja ni:

Huongeza uwajibikaji – Mtoto anapofundishwa kushiriki shughuli kama kufagia au kupanda miti, hujifunza kuwajibika katika kulinda mazingira.

Hujenga tabia ya usafi – Watoto huanza kuzoea kuweka mazingira safi nyumbani na shuleni kwa hiari.

Huchochea upendo kwa mazingira – Mtoto akipanda miti au maua, hujifunza kupenda mazingira na kutunza uoto wa asili.

Husaidia uelewa wa kisayansi – Kupitia ushiriki, mtoto hujifunza vyanzo vya taka, njia za usafishaji, na athari za uchafuzi wa mazingira.

Huimarisha ushirikiano – Watoto wanaposhiriki kwa pamoja katika kusafisha au kutunza mazingira hujenga mshikamano.

Huchochea ubunifu – Watoto wanaweza kuonyesha njia mpya za kutunza mazingira, kama utumiaji wa taka kwa urembo au bustani.

12. Wazazi na walezi wana jukumu la kuhakikisha kuwa watoto wanapekana na maambukizi ya magonjwa. Eleza mambo sita ambayo watoto wanatakiwa kufanyiwa ili wepukane na maambukizi ya magonjwa.

Kuwapatia lishe bora – Lishe kamili huongeza kinga ya mwili dhidi ya magonjwa ya kuambukiza.

Kuwanawa mikono mara kwa mara – Watoto wafundishwe kunawa mikono kabla ya kula na baada ya kutoka chooni.

Kuwakinga dhidi ya mbu – Kwa kutumia neti zenye dawa na kuondoa mazalia ya mbu.

Kuwavalisha mavazi safi – Nguo safi huwalinda dhidi ya vijidudu na kuzuia magonjwa ya ngozi.

Kuwapatia chanjo muhimu – Chanjo husaidia kuzuia magonjwa kama surua, polio, na kifaduro.

Kuwafundisha tabia za usafi – Kama kutokugawana vyombo vya kula au kupiga chafya kwa staha.

13. (a) Eleza hatua tano utakazotumia kumwelekeza mtoto wa Elimu ya Awali namna bora ya kupiga pasi nguo zake.

Kumuonyesha jinsi ya kuchagua nguo zinazohitaji kupigwa pasi.

Kumwelekeza kuandaa vifaa kama pasi, meza ya kupasia na maji ya kunyunyizia.

Kumuonyesha jinsi ya kunyunyizia maji kidogo kwenye nguo ili kulainisha mikunjo.

Kumwelekeza kupiga pasi sehemu moja moja kwa utaratibu bila kuruka sehemu.

Kumfundisha jinsi ya kukunja nguo kwa nadhifu baada ya kupiga pasi.

(b) Fafanua matumizi ya vifaa mbadala vitatu utakavyowafundishia watoto wa Elimu ya Awali kutumia kusafisha kinywa na meno.

Mswaki wa mti (mswakimiti) – Watoto hujifunza kutumia vijiti vya miti maalum kama miswak kwa kusafisha meno.

Gundi ya asili – Gundi kama udongo wa mfinyanzi laini huweza kutumika kwa kusugua meno maeneo ya vijijini.

Uji wa majivu na chumvi – Huchanganywa na kutumika kama dawa ya meno mbadala kwa watoto maeneo yasiyo na dawa ya meno.

14. (a) Kwa kutumia hoja mbili, eleza umuhimu wa upimaji kwa watoto wa elimu ya awali.

Huonesha maendeleo ya mtoto – Kwa kupima uelewa na stadi, mwalimu anaweza kubaini maendeleo ya mtoto kwa muda.

Husaidia kupanga hatua za uboreshaji – Matokeo ya upimaji humwelekeza mwalimu maeneo ya kurekebisha katika mbinu za ufundishaji.

(b) Fafanua aina tatu za upimaji na umuhimu wake kwa watoto wa Elimu ya Awali.

Upimaji wa kuangalia – Mwalimu hutazama mtoto akifanya kazi au kucheza. Husaidia kugundua stadi za kijamii na kihisia.

Upimaji wa maswali – Mtoto hujibiwa maswali ya moja kwa moja. Husaidia kupima maarifa ya moja kwa moja ya somo.

Upimaji wa kazi halisi – Mtoto hutekeleza kazi kama kuchora au kuandika. Hutoa picha halisi ya ujuzi wa vitendo.

15. Changanua mbinu sita zinazofaa kuwafundishia watoto wa Elimu ya Awali mada ya Usafi wa Mwili.

Mbinu ya onyesho – Mwalimu huonyesha jinsi ya kunawa mikono au kupiga mswaki mbele ya watoto.

Mbinu ya igizo – Watoto huigiza kufundishana usafi kama michezo ya kuosha mikono au kuoga.

Mbinu ya hadithi – Mwalimu hutumia hadithi yenye maudhui ya usafi ili kuwavutia watoto.

Mbinu ya mashairi na nyimbo – Nyimbo kama “nawa mikono” huwasaidia watoto kujifunza kwa furaha.

Mbinu ya michezo ya kuigiza – Watoto hujifunza kupitia michezo yenye mada ya usafi.

Mbinu ya majaribio – Watoto hupewa vifaa halisi na kufanya usafi wao wenyewe kwa vitendo.

16. Kubaini suala la utafiti ni jambo la msingi kabla ya kuanza mchakato wowote wa kufanya utafiti. Bainisha sifa sita za suala bora la utafiti.

Lieleweke kwa urahisi – Suala liwe wazi na la kueleweka bila ugumu.

Linafaa kufanyiwa utafiti – Liwe lina tatizo au jambo linalohitaji suluhisho la kisayansi.

Linaweza kupimika – Liwe na vipimo vya uhalisia wa data zinazoweza kukusanywa.

Lihusiane na jamii au kundi linalolengwa – Suala la utafiti liwe na athari au umuhimu kwa jamii inayolengwa.

Liwe ndani ya uwezo wa mtafiti – Suala lisizidi uwezo wa mtafiti kuitekeleza kwa wakati au rasilimali alizonazo.

Liwe na fursa ya kupata data – Utafiti uwe na njia rahisi za kupata taarifa au data zinazohitajika.